

8. Козлова А.В., Дешеулина Р.П. Работа с семьей: Диагностика, планирование, конспекты лекций, консультации, мониторинг. – М.: ТЦ Сфера, 2004. – 324 с.
9. Куликова Т.А. Семейная педагогика и домашнее воспитание: Учебник для студ. сред. пед. учеб. заведений. – 2-е изд. – М.: Академия, 2004. – 361 с.
10. Микляева Н.В. Создание условий эффективного взаимодействия с семьей. – М.: Айрис -пресс, 2007. – 223 с.
11. Свирская Л. Работа с семьей: необязательные инструкции: Методическое пособие для работников дошкольных образовательных учреждений. – М.: Линка-пресс, 2007. – 195 с.

УДК 378-057. 87

ЕФЕКТИВНІ ФОРМИ ЕКОЛОГІЧНОГО НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ

Ремзі І.В., Грищенко Л.К.

Харківський гуманітарно-педагогічний інститут

В статті розглядаються актуальні питання екологічної освіти та аналізуються деякі напрямки використання ефективних форм навчання при екологічній підготовці студентів-педагогів.

Ключові слова: інноваційні технології, нетрадиційні форми навчання, проблемне навчання, екологічний тренінг.

ЭФФЕКТИВНЫЕ ФОРМЫ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ОБУЧЕНИЯ СТУДЕНТОВ

Ремзи И.В., Грищенко Л.К.

В статье рассматриваются актуальные вопросы экологического образования и анализируются некоторые направления использования эффективных форм обучения при экологической подготовке студентов-педагогов.

Ключевые слова: инновационные технологии, нетрадиционные формы обучения, проблемное обучение, экологический тренинг.

EFFECTIVE FORMS EKOLOGIKAL TEACHING OF STUDENTS

Ramsey I.V, Grishenko L.K.

In article are considered actual questions of the ecological education and are analyzed some directions of the use the effective teaching forms for ecological preparation students-teachers.

Key words: innovative technologies, non-traditional forms of teaching, problem-oriented teaching, ecological training.

Сучасна соціокультурна ситуація, що склалась в Україні, полягає в демократичних перетвореннях і змінах в руслі світових тенденцій. Щодо системи освіти, то маємо оновлення її змісту, розробку нових навчальних планів і програм, диференціацію навчання, створення шкіл нового типу, профільне навчання, перебудову вищої освіти, входження до Болонського процесу тощо [6]. Разом із тим, численні інноваційні процеси в сфері освіти призвели до різкого загострення всіх виховних проблем, зокрема громадянського та морального виховання молоді. Серед останніх екологічна та фізична освіта і виховання відіграють важливу роль.

Загальновідомою є теза про те, що всі ми – частка природи. Але як нам взаємодіяти з нею, як співпрацювати, як поєднати нашу людську сутність зі світом природи та всесвіту? Відповідь на ці запитання можна отримати лише за умов високої екологічної грамотності та компетентності, а в цілому – за умов високої екологічної культури особистості. Слід зазначити, що ми живемо в епоху гострого конфлікту поміж людиною та природою, коли нераціональна господарська діяльність ліберального суспільства порушила рівновагу у біосфері нашої планети, що стало причиною її прогресуючого руйнування. Науково-технічна революція надто ускладнила взаємовідносини суспільства з навколишнім середовищем. Все більш відчутною постає вичерпаність багатьох природних ресурсів, що створює помітні труднощі в забезпеченні життєдіяльності людства. Забруднення навколишнього середовища призводить до порушення нормальних умов існування живих організмів, до зростання економічних збитків та до виникнення інших негативних наслідків, що вимагає нагального перегляду відносин поміж людиною та довкіллям. Про зазначені екологічні труднощі світової спільноти свідчить велика кількість публікацій.

Значущість і планетарний характер проблеми взаємовідносин суспільства і природи повинен розуміти не тільки вузький круг вчених, але й абсолютна більшість людей, що живуть на Землі. Особливо важливо передати молодому поколінню накопичені знання, у тому числі про ресурсні можливості Землі, граничні умови виробництва енергії та її використання, сучасні демографічні та екологічні проблеми. Екологізація відносин людини й природи повинна стати найпріоритетнішою, бо перш за все від неї залежить подальше благополуччя суспільства. Тому не виникає сумніву, що екологічна підготовка студентської молоді повинна посісти значне місце у навчально-виховному процесі (НВП) всіх закладів освіти України. Слід зазначити, що екологічному навчанню останнім часом приділяється все більша увага з боку педагогів і педагогічних менеджерів. Але ефективність екологічного навчання все ще лишається не відповідаючою потребам часу. Тому **метою** даної роботи є аналіз існуючих технологій екологічного навчання студентів у напрямі виявлення та використання поряд з традиційними новаційних форм екологічного навчання з кінцевою метою забезпечення його достатньої ефективності.

Проведений нами аналіз існуючих технологій навчання стосовно екологічної їх складової дозволяє дійти слідуючих подекуди гіпотетичних, а подекуди безумовних висновків. Перш за все життєздатною має бути визнана педагогіка, яка сповідає навчальний процес, що забезпечує підготовку спеціаліста з почуттям відповідальності за рішення, які він приймає, близького до світу природи і культури. Реалізація ідеї сталого розвитку, яка була проголошена ООН у Ріо-де-Жанейро в 1992 р. і закріплена документом «Порядок денний на XXI століття», у системі освіти передбачає поглиблення індивідуалізації процесу навчання та всебічного розвитку особистості студента поряд з розкриттям його здібностей. Але практичне втілення цілком слушної рекомендації в навчальний процес йде занадто повільно. Тому поряд з удосконаленням змісту навчання, екологічного зокрема, доцільним буде пошук нових організаційних форм, що доповнюють виправдані традиційні. Разом вони мають скласти оновлену технологію екологічного навчання студентів. Отже, нагальними заходами підвищення ефективності екологічного навчання постають удоско-

налення його змісту і запровадження нових, так званих нетрадиційних організаційних форм, що використовують новітні засоби забезпечення навчання, технічні поряд з методичними.

Зауважимо, що для подолання екологічної кризи та успішного практичного вирішення екологічних проблем, необхідним є не лише екологічна просвіта молоді, але й масштабний перехід до нової суспільної та державної ідеології, до екологізації економіки й виробництва, до постіндустріальної екологічно орієнтованої цивілізації. Та залишається надія перш за все на молоде покоління з певним рівнем екологічних знань і світоглядом. Тому особлива увага повинна приділятися формуванню екологічних знань та свідомості при підготовці майбутніх педагогів, яким потім необхідно буде організовувати діяльність як молоді, так і дорослих людей в умовах жорсткого екологічного імперативу.

Питанню використання сучасних навчальних форм з метою підвищення ефективності формування екологічних знань, свідомості та культури особистості студентів приділили увагу чимало педагогів та психологів. У своїх роботах вони подекуди безсистемно, а часом і упереджено розглянули низку питань, що стосуються екологічного навчання студентів. Зауважимо, що їх систематизація не під силу окремому досліднику і потребує зусиль принаймні педагогічних колективів ВНЗ та їх об'єднань. Автори даної роботи не становлять виключення. Вони лише вкотре звертають увагу педагогічного загалу на швидкоплинність часу, що вимагає від усіх педагогічних фахівців постійної роботи над собою, самовдосконалення, самоосвіти у відповідності до вимог сьогодення. І саме такі навички повинні прищеплюватися вищою школою майбутнім педагогам. Зрозуміло, що вирішити проблему підготовки майбутніх педагогічних фахівців, здатних працювати у принципово нових економічних і соціальних умовах, практично неможливо в рамках технологій, методів і форм навчання, діючих за застосування лише старих підходів і минулого досвіду. Тому досить актуальним є подальший пошук нових навчальних форм, використання яких у комплексі з традиційними здатне забезпечити потрібну ефективність екологічного навчання.

Нами підтримується висновок, що має численне авторство та ґрунтовно доводиться у багатьох науково-педагогічних літературних джерелах, а саме: провідне місце серед універсально ефективних технологій посідає проблемне навчання, ознаки якого добре відомі переважній більшості педагогів. Тому нам залишається слідом за, наприклад, В.Приходько лише нагадати головні завдання, що ефективно вирішуються за допомогою проблемного методу: розвиток універсального, творчого евристичного поряд з науковим логічним, мислення; розвиток самостійності шляхом переважно самостійного засвоєння знань, вмінь, навичок і вирішення проблем – спочатку навчальних («винаходу велосипеду»), а згодом і суто наукових; виховання активної творчої особистості, що здатна розпізнавати й ефективно вирішувати складні професійні завдання [2]. Водночас проблемне навчання за складністю й обмеженою доступністю як для викладачів, так і для студентів теж посідає провідне місце. Тому потребує значного попереднього розвитку і «опорних знань», що здобуваються більш доступними традиційними методами масового навчання. Проблемні вправи здебільшого стають доступними лише на заключних етапах навчання та лише для кращих за здібностями студентів з «масового набору» [2]. Недарма на Заході нові методи нібито проблемного навчання отримали назву «тренінгових» замість дидактичних (навчальних). Тренінг як порівняно новий психолого-педагогічний термін іноземного походження означає форму квазіпроблемного навчання, що орієнтована на відпрацювання і закріплення ефективних моделей поведінки, максимально активну участь студентів, взаємообмін досвідом і використання ефективної групової взаємодії [7]. Цей новий конструкт лише останнім часом набуває (отже, ще не набув) поширеності. Але можна погодитись, що екологічний тренінг є цікавою формою навчання студентів і може бути використаним для формування їх суб'єктивної екологічної свідомості. Остання може будуватись на науковому (реальному матеріалістичному) чи суб'єктивному (віртуальному ідеалістичному) підґрунті.

Проаналізуємо окремі міркування, запозичені маститими педагогами у західних психологів. Приклад перший. Виходячи з визначення С. Дерябо та В. Ясвіна, що «тренінг – це комплексна форма екологічної освіти, яка базується на підґрунті соціально-психологічного тренування, спрямованого на корекцію екологічної свідомості особистості» [3],

слід визнати, що психоемоційні (безсвідомі) «екологічні тренінги є засобом корекції, розвитку перцептивних можливостей суб'єкта та розширення його індивідуального екологічного простору», тобто лише у його свідомості та віртуального замість реального. На нашу думку, маємо переклад західної ідеалістичної психосоціології (з її маніпуляцією свідомістю) замість наукового підходу з переконливим викладом лише об'єктивного знання (підгрунття – матеріалізм). Ця підміна терміну «новим» підручником, що претендує на виклад наукового знання, надає йому лише нового ідеологічного спрямування замість наукового. Приклад другий. Б. Лихачов теж приділив значну увагу питанню психоекологічного тренінгу. На його думку, в подібних тренінгах «доцільно використовувати медитаційні елементи, які дають можливість внутрішнього впливу на підсвідому сферу» [5]. Але педагогічною аксіомою є наявність у навчальному процесі двох суб'єктів: викладача і студентів зі статусами ведучого і введених. Виходить, з'являється можливість не лише внутрішнього, але і зовнішнього сугестивного, неконтрольованого свідомістю введених і прихованого ведучим впливу. Звідси лише один крок до перетворення викладача, «сіяча розумного, доброго, вічного» (за Нєкрасовим) у вторинного маніпулятора – досить поставити його у залежність від первинного ідеологічного. Відомо, що елементи медитації в екологічній підготовці почали широко запроваджуватися в навчальний процес у США, Канаді, Англії, Данії, Швеції, Норвегії та інших розвинутих країнах світу [1]. Як слідство – «зомбувати» введених стало значно легше. Підсумовуючи вищесказане, можна відмітити, що нові, створені на психологічній основі нетрадиційні форми екологічної освіти і виховання хоч і покликані до життя необхідністю перебудови свідомості людей для забезпечення виживання планети, але водночас посилюють загрозу психологічного поневолення маси людей.

Заслуговує на увагу застосування системного підходу як методологічного інструменту еколого-економічної освіти. Досить ефективною та дійовою формою екологічної підготовки студентів педагогічного профілю є проектна педагогічна технологія, так званий екологічний проект. Через екологічний проект відбувається засвоєння

інформації, формуються екологічні культура, свідомість, позитивна поведінка [8].

Творче використання на заняттях нетрадиційних форм і методів навчання помітно поширює можливості екологічної підготовки студентів. За слушним коментарем В. Заніздри, варіативні нетрадиційні, інакше – новаційні форми надають можливість врахування індивідуальних особливостей особистості студента в навчально-виховному процесі у ВНЗ. Вони сприяють контактності, відкритості суб'єктів взаємодії та творчому їх натхненню, а також створюють педагогу умови реалізації себе не лише як викладача, але й як особистості [4].

Принципова варіативність завдяки авторському забарвленню практично обезцінює будь-яку класифікацію нетрадиційних форм навчання. Нами коментовані лише більш-менш відомі та поширені.

Висновки. 1. Нетрадиційні форми екологічної освіти і виховання майбутніх педагогів покликані до життя необхідністю рішення глобальних еколого-економічних проблем сучасності. Вони варіативні, мають неоднакову ефективність, доступність і соціальну корисність.

2. Впровадження в освітянську практику зазначених досить ефективних форм екологічного навчання студентів за їх численних творчих реалізацій сприяє розвитку активної творчої діяльності обох суб'єктів НВП – студентів і педагогів, а також удосконаленню структури (змісту й арсеналу форм і методів) навчання. Оновлені технології посилюють мотивацію до навчання, оскільки збуджують у студентів пізнавальний інтерес і емоційно-ціннісне ставлення до засвоюваного змісту освіти.

3. Порівняльний аналіз стану екологічної освіти студентів за використання різних новаційних поряд з традиційними організаційних форм навчання дозволяє формувати ефективний їх комплекс згідно з умовами конкретного ВНЗ.

Наш досвід стверджує, що ефективна екологічна підготовка студентів у ВНЗ педагогічного профілю має бути однією з пріоритетних. Тому узагальнення та систематизація накопичуваного практичного досвіду поряд з теоретичною його інтерпретацією становить актуальний напрямок подальших досліджень означеної діалектичної проблеми, що потребує постійної корекції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воронюк М., Скребець В., Грубінко В. Психолого-педагогічні основи нетрадиційних методів екологічної освіти і виховання. // Наук. зап. Терноп. держ. пед. ун-ту. Сер. Педагогіка. – Тернопіль, 2000, № 1, с. 77-80.
2. Гапон Е.В., Гапон В.І., Ремзі І.В. Проблема навчання студентів творчому мисленню. // Наук. зап. каф. педагогіки ХНУ. Вип. XXIII. – Х.: Вид. центр ХНУ, 2010.
3. Дерябо В.А., Ясвин В.А. Экологическая педагогика и психология. – Ростов-на-Дону: «Феникс», 1996. – 480 с.
4. Заніздра В. Нетрадиційні форми навчання у вищому навчальному закладі / Імідж сучасного педагога, 2002, № 10, с. 44-48.
5. Лихачев Б.Т. Экопсихотерапевтические аспекты воспитания.// Педагогика, 1995, № 1, с. 40-44.
6. Пономарьова Г.Ф. Формування екологічної культури майбутнього вчителя. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних педагогічних закладів. – Х.: 2005. – 35 с.
7. Приходько В.М. Впровадження новітніх технологій у вищій школі. // Постметодика, 2002, № 2-3 (40-41), с. 115-118.
8. Хрутьба В.О., Малько Г.О., Гнатюк М.М. Впровадження концепції сталого розвитку через екологічний проект у системі шкільної освіти. // Пост методика, 2002, № 2-3 (40-41), с. 16-18.